

# BIBELSYN OG TEKSTSYN



Frikirkepræst og forhenværende lektor,  
 cand.mag. et theol. master Bent Bjerring-Nielsen

Resumé: Litteraturvidenskaben har ofte haft et anstrengt forhold til den historisk-kritiske eksegese. Det skyldes ikke primært et andet bibelsyn, men først og fremmest et andet tekstsyn. I artiklen diskuteres forskellige litteraturvidenskabelige skolars tekstsyn, deres teologiske konsekvenser og betydning for bibelforståelsen. Det leder frem til påstanden om, at det er nødvendigt at formulere en teologi, der kan sammentænke bibel- og tekstsyn. Kevin Vanhoozers *The Drama of Doctrine* ses som et eksempel på en sådan sammentænkning.

## Introduktion

The most radical question of all in hermeneutics concerns the nature of texts, because the decision to adopt given interpretative goals depends not simply on the needs of the modern reading community but also, more fundamentally, on the nature of the particular text which is to be understood (Thiselton 1992, 49)

Der har i mange tiår i både dansk og international sammenhæng været voldsomme diskussioner af spørgsmålet om bibelsyn; uenighederne omkring bibelsyn var således en afgørende faktor i dannelsen af såvel Menighedsfakultetet som af Dansk Bibel-Institut. I de senere år er diskussionen til en vis grad løjet af og er blevet afløst af en optagethed af bibelbrug. Det, der imidlertid har manglet, er en opmærksomhed på ikke alene bibelsyn, men også tekstsyn, og herunder sammenhængen mellem bibelsyn og

tekstsyn. I en reformatisk tradition, der er præget af Sola Scriptura, kan ikke alene eksegese, men teologien som sådan defineres som en form for tekstvidenskab; det er imidlertid en tekstvidenskab, der ikke nødvendigvis gør sig mange overvejelser over selve spørgsmålet om, hvad en tekst er; det har litteraturvidenskaben til gengæld været voldsomt optaget af. Det vil derfor være oplagt at prøve litteraturvidenskabelige diskussioner af tekstsyn af på de bibelske tekster og se på de teologiske implikationer af forskellige tekstsyn.

I det følgende vil jeg derfor, med udgangspunkt i en præsentation af det ofte anstrengte forhold mellem litteraturvidenskab og klassisk historisk-kritisk eksegese, diskutere litteraturvidenskabelige skolars tekstsyn og deres anvendelse på bibelske tekster.

### **Rabies Theologica: Litteraturvidenskabelig kritik af den historisk-kritiske eksegese**

Skulle man ønske dokumentation for påstanden om, at litteraturvidenskaben ofte har haft et kompliceret forhold til den klassiske historisk-kritiske eksegese, behøver man bare at læse litteraturprofessor Paul Rubows (1896-1972) essaysamling *Betragtninger* fra 1947. Her introducerer han sygdommen »Rabies Theologica«. Sygdommen skulle efter sigende være udbredt blandt teologer og dens væsentligste symptom er en særlig måde at forholde sig til bibelske tekster på:

...saa sælsomt har Tiderne vendt sig, at den antireligiøse Polemik nuomstunder næsten er blevet et Privilegium for Theologer af den »rationalistiske« retning. Og andet end et Redskab i Kampen mod Troen har denne saakaldte Bibelkritik aldrig været. Med Kritik, litterær og videnskabelig, har den ikke den svageste Berøring. Det er ellers mærkeligt, for den pseudokritiske Skole havde til devise, at Bibelen skulle læses »som enhver anden bog«. Uheldigvis har medlemmerne af den liberaltheologiske sekt forsvoret enhver anden Bogs læsning end Netop Bibelens.

Det er vanskeligt for et Væsen, som har modtaget sin Aandsdannelse i humane Krese, at finde mening i al denne teologiske tale. En Filolog med følelse for Litteraturen vil altid gyse tilbage for at opfatte gamle eller nye bøger som Aggregater, blotte stofhobe. Han vil saa længe som muligt holde sig fra at opløse de Overleverede Skrifter i formentlige Urbestanddele.

(Rubow 1947, 133 og 126)

Kritikken af den historisk-kritiske metode har som oftest været teologisk og har taget udgangspunkt i spørgsmålet om bibelsyn. Her er det værd at notere sig, at Paul Rubows kritik ikke primært er en teologisk kritik. Han har ikke en religiøs pietetsfølelse over for

de bibelske tekster, som han først og fremmest beskæftiger sig med som stor litteratur, og han går derfor ikke ind i en diskussion af bibelsyn som sådan, men stiller snarere to tekstsyn op mod hinanden. Netop spørgsmålet om tekstsyn har været kardinalpunktet i den litteraturvidenskabelige kritik af eksegesen. En genkommende påstand er, at eksegesen har været så fokuseret på tekstens genese, dens kilder, at man har undladt at beskæftige sig med teksten selv og derfor er endt med at være dårlige læsere af de bibelske tekster. Forskere med baggrund i litteraturkritik har ofte haft et voldsomt ubehag ved et tekstsyn, der med Rubows ord ser de bibelske tekster som »Aggregater, blotte stofhobe« og primært er interesseret i deres »urbestanddele«.

De forskellige tekstsyn resulterer i meget forskellige tilgange til de bibelske tekster. Litteraturvidenskaben har ofte haft en forkærlighed for spændingsfyldte tekster; det er blevet set som et kvalitetstegn ved teksten, at den netop er kompleks. I modsætning til det har den historisk-kritiske eksegesis haft en tendens til at opløse alle større modsætninger i en tekst ved at henvise til, at årsagen til modsætningerne må findes i tekstens forskellige kilder. En sådan læsning, der tenderer mod at fjerne tekstens spændinger, kan resultere i en fuldstændig ligegyldiggørelse af teksten, hvad der må siges at være uheldigt, lige meget hvilket bibel- og tekstsyn man i øvrigt har.

Kultur- og litteraturforskeren Hans Hauge (1947- ) er også ude med riven i *Transteologi*. Indledningsvis påstår han, at der ikke er nogen modsætning mellem at læse Bibelen historisk-kritisk og læse den litterært. Problemet er imidlertid, at »den historisk-kritiske metodes udøvere er dårlige læsere af litteratur. Den historisk-kritiske metode er dårlig litteraturkritik«. Hvis man ikke helt har fanget hans pointe, slår Hans Hauge den senere fast, når han siger: »Jeg har påstået og givet udtryk for, at jeg anser den historisk-kritiske metode for at være uopfindsom, uoriginal og kedelig litteraturkritik« (Hauge 1989, 51 og 53). Det er igen tekstsynet og selve kvaliteten af de konkrete læsninger, der skiller vandene, snarere end en direkte teologisk uenighed.

I en dansk sammenhæng er det dog litteraturprofessoren Erik A. Nielsen (1941- ), der er kommet med den mest dybtgående kritik. Da Erik A. Nielsen i sin tid kom med i den folkekirkelige Liturgikommission som lægmand, mødte han en del eksempler på Rabies Theologica. En af de mere alvorlige udbrud betød, at gammeltestamentlige eksegeter, der var smittet af sygdommen, kunne læse Jonas bog uden at opdage den afgørende rolle hvalen (i bibelsk terminologi: Den store fisk) spillede i bogen. Det førte Erik A. Nielsen til at skrive artiklen »Jonas uden hvalfisk« i tidsskriftet Fønix nr. 4/1981, hvor hans påstand er, at den historisk-kritiske eksegeses læsemåde er opsplittende og voldsomt reduktionistisk og mangler forståelse for den specifikke genre, man arbejder med, hvad der betyder, at de eksegetiske eksperter ender som dårlige læsere af de bibelske tekster. Uenigheden er altså igen baseret på forskellige tekstsyn, hvor Erik A. Nielsen mener, at man bør tage myten som litterær fremstillingsform alvorligt. Han sammenfatter sin kritik i syv punkter, som jeg citerer i deres helhed:

- 1) Den bibelske eksegesi fortegner i selve sin forståelse af, hvad kritisk tekstvidenskab er, de tekster, den vil komme til forståelse af. Der er i metodevalget en række skjulte præmisser, som gør eksegesen principielt ukongenial med sit objekt, Bibelen.
- 2) Den bibelske eksegesi gør sin egen moderne forestilling om fornuft og sammenhæng til universel historisk norm for, hvad der er fornuft og sammenhæng. Derfor kan den ikke anerkende det, der historisk eller tankemæssigt er afvigende og fremmed. Dens metode er dens snæversyn.
- 3) Den bibelske eksegesi konstruerer sig en historie og en tekstopfattelse, der afspejler dette moderne snæversyn. Når en sammenhæng bliver gådefuld, opgiver den at løse knuden og hugger den i stedet med alexandrinsk beslutsomhed over.
- 4) Den bibelske eksegesi kommer derved til at fastslå en række brud i tekster, der for en anden læsning ikke nødvendigvis opviser disse brud. (De brud, eksegesen konstaterer, karakteriserer ofte ikke teksterne, men eksegesens ukongeniale læsemåde.)
- 5) Den bibelske eksegesi er konsekvent rationalistisk og ukultisk. Dette afskærer den fra at opfatte den langt stærkere og elementære livsforståelse, som Bibelens mange kultiske tekster udtrykker. Det rationalistiske har en plads indenfor det kultiske, nemlig som det, der skal forvandles og blive til livskraftige ord; det kultiske har derimod ingen plads indenfor det rationalistiske. Ergo: det mindre forsøger i øjeblikket at fortolke det større.
- 6) Den bibelske eksegesi er til sin egen elendighed meget langt fra at kunne bidrage til en egentlig placering af bibeludlægningen og prædikenen i en liturgisk-rytmisk sammenhæng med gudstjenestens helhed. For eksegesen udspringer ikke af nogen forståelse for gudstjenesten som kultisk og dramatisk form.
- 7) Der er al mulig grund til at forholde sig skeptisk over for den nuværende bibelske eksegesi og begynde drøftelsen af, hvorledes det er muligt at etablere en moderne tekstvidenskab, som er mere åndsbeslægtet med sit emne, de bibelske tekster.

(Erik A. Nielsen 1981, 350-51)

Der er næsten 30 år imellem artiklen i *Fønix og Kristendommens retorik – Den kristne digtnings billedformer*, men Erik A. Niensens synes ikke at være blevet meget blidere stemt med årene over for den universitære bibelexegese. Udgangspunktet for Erik A. Nielsen i denne bog er påstanden om, at kristendommen ikke bare har en hermeneutik, men er en hermeneutik (Nielsen 2010, 20), hvad han specifikt udfolder i forhold til de bibelske tekster og deres receptionshistorie. Niensens meget omfattende og ambitiøse projekt i *Kristendommens retorik* kan ses som et forsøg på at beskrive den bibelske billeddannelse fænomenologi og aspekter af dens virkningshistorie. For at kunne realisere projektet må hans konkrete bibelske hermeneutik tage udgangspunkt i et tekstsyn, der

på en række afgørende punkter adskiller sig fuldstændigt fra den klassiske historisk-kritiske eksegesi. Det er udtrykt i ovenstående syv punkter fra Fønix, men han tilføjer flere i *Kristendommens retorik*. Det er således afgørende for en læsning, der for alvor vil arbejde med det bibelske billedsprog at anerkende en sammenhæng mellem det Gamle og det Ny Testamente; påstanden om en sådan retorisk-billedlig sammenhæng mellem de to testamenter er simpelthen en af de afgørende metodiske præmisser i bogen uden hvilken, den ikke ville kunne være blevet skrevet. Det er samtidig noget, der ikke på nogen måde vil kunne anerkendes i standardudgaven af den universitære eksegesi.

Det er i den sammenhæng værd at notere sig, at udgangspunktet for den canadiske litteraturvidenskabsmand Northrop Fryes (1912-1991) *The Great Code – The Bible and Literature*, som vel efterhånden har klassikerstatus på området, netop er påstanden om en tæt sammenhæng mellem de to testamenter. Frye vil undersøge Bibelens betydning for den vesteuropæiske litteratur og forestillingsevne; i forsøget på at gøre det gør han opmærksom på, at »The Bible has traditionally been read as a unity and has influenced Western imagination as a unity« (Frye 1981, xiii).

Mere kunne siges om forsøgene på at inddæmme Rabies Theologica, men pointen burde være klar: Litteraturvidenskaben har ofte haft et anstrengt forhold til den historisk-kritiske eksegesi. Nu er det imidlertid en kompliceret sag at tale om litteraturvidenskab som en entydig størrelse. Litteraturvidenskaben har haft og har en lang række skoler og retninger med indbyrdes meget forskellige tekstsyn og indfaldsvinkler til tekster. Det samme kan siges om eksegesen. Samtidig har eksegeter ofte ladet sig inspirere af og brugt diverse litteraturvidenskabelige indfaldsvikler. Rabies Theologica er langt mindre udbredt i dag end for tredive år siden, men det ændrer ikke ved, at man konstant oplever nye udbrud.

Det er baggrunden for, at jeg i det følgende vil forsøge at give en oversigt over litteraturvidenskabens udvikling med et primært fokus på teoriernes bagvedliggende tekstsyn og i forbindelse med det vil give konkrete eksempler på, hvorledes forskellige indfaldsvinkler er blevet brugt i forbindelse med bibelske tekstlæsninger.

### **Fra forfatterfokus over tekstfokus til læserfokus**

Hvis litteraturvidenskabens udvikling de sidste mange tiår skal sættes på en (for) enkel formel, kan man se det som en bevægelse fra et primært fokus på forfatteren over et fokus på teksten til et fokus på læseren. I litteraturvidenskabens spæde start var der et fokus på forfatteren; det har ændret sig, selv om der stadig udkommer en jævn strøm af forfatterportrætter, lige som de fleste psykoanalytiske og eksistentielt orienterede læsninger kan placeres i den forfatterorienterede kategori. Når det drejer sig om forholdet mellem litteraturvidenskab og eksegesi, er det imidlertid de to næste kategorier, den tekstorienterede og den læserorienterede, der primært er interessante, hvorfor det er dem, der vil være fokus på i det følgende.

## Nykritikken

Det var den såkaldte nykritik, der introducerede det tekstorienterede fokus. En væsentlig årsag til nykritikkens gennembrud var den modernistiske digtning. Med fremvæksten af modernismen stod litteraturvidenskaben over for det problem, som Erik A. Nielsen påstod også var den universitære eksegese, nemlig at dens metoder var ukongenielle med dets objekt; litteraturvidenskaben manglede det hermeneutiske fokus, tekstteorien og de praktiske redskaber, der for alvor gjorde det muligt at arbejde med den modernistiske digtning. Det ændrede sig med nykritikken.

Nykritikken slog for alvor igennem i USA efter anden verdenskrig. Et centralt værk var Austin Warren og René Welleks *A Theory of Literature* (1942), mens den væsentligste introduktion af nykritikken i Danmark skete med litteraturhistorikeren Johan Fjord Jensens (1928-2005) *Den ny kritik* (1966). Den centrale præmis for nykritikken var påstanden om tekstens relative autonomi; det skal vel at mærke forstås som en autonomi også i forhold til forfatteren. I en nykritisk analyse er spørgsmålet om forfatterintention irrelevant, idet man fastholder, at teksten kan udtrykke mange ting, som forfatteren ikke er bevidst om. Særligt i artistiske værker danner teksten sin egen unikke struktur, som må analyseres i dens særegenhed isoleret fra forfatterens intentioner.

Nykritikken taler gerne om en teksts struktur, men i modsætning til den senere strukturalisme skal det ikke forstås som almene betydningsstrukturer, men netop som en specifik værkstruktur. Den konkrete metode er en såkaldt »nærlæsning« af teksten, hvor man arbejder med de særlige elementer, der karakteriserer den tekst, man analyserer; det kan for eksempel resultere i et fokus på metaforer og andre troper, hvis det er relevant i forhold til teksten. Nykritikken arbejder med en forståelse af teksten som en autonom, unik størrelse, der skal analyseres med udgangspunkt i dens egen specifikke struktur. Det betyder, at også spørgsmålet om tekstens genese er irrelevant i den nykritiske tilgang.

Nykritikken har således et fundamentalt andet tekstsyn end den klassiske historisk-kritiske eksegese og derfor en fuldstændig anden indfaldsvinkel til konkrete tekstlæsninger. Det bliver tydeligt i et af de bedste eksempler på en nykritisk bibellæsning, jeg kender, den amerikanske litteraturprofessor Robert Alters (1935- ) *The Art of Biblical Narrative* (1981). Bogen er skrevet på et tidspunkt, hvor nykritikkens rolle som trend-sættende litteraturteori var blevet overtaget af strukturalismen og poststrukturalismen, hvad Alter dog får lagt afstand til, når han siger, at »students of narrative [...] will find no more than a couple of passing allusions to the new narrathology that has flourished in France and America over the last decade, because, quite frankly, I find its usefulness limited« (Alter 1981, x). Alter tager senere mere eksplicit afstand til den strukturalistiske indfaldsvinkel (Alter 1981, 15 ff.) og hans kommentar om, at han ikke deler »the contemporary agnosticism about all literary meaning« (179), må ses som en afvisning af poststrukturalismen. Alters projekt er at læse Bibelen litterært med et fokus på det narrative og med udgangspunkt i den jødiske Bibel, altså det Gamle Testamente. Han

er ikke afvisende over for tanken om et historisk grundlag for de bibelske fortællinger, men han ser dem primært som »fiktionaliseret historie« (25).

Det er sigende, at han med sit litterære udgangspunkt må tage afstand fra Rabies Theologica, hvad han ekspliciterer i et afsnit, hvor han (som jødisk lærd) hævder at finde større litterær nytte i traditionelle jødiske lærdes kommentarer til Bibelen end i moderne eksegetiske læsninger. Begrundelsen for det skal igen findes i de forskellige tekstsyn:

...in many cases a literary student of the Bible has more to learn from traditional commentaries than from modern scholarship. The difference between the two is ultimately the difference between assuming that the text is an intricately interconnected unity, as the midrashic exegetes did, and assuming it is a patchwork of frequently disparate documents, as most modern scholars have supposed. With their assumption of interconnectedness, the makers of the Midrash were often as exquisitely attuned to small signals of continuity and to significant lexical nuances as any »close reader« of our own age (Alter 1981, 11).

Igennem henvisningen til »nærlæsere« får Alter sat diskussionen af tekstsyn ind i en specifik nykritisk sammenhæng, hvad der også bliver understreget af hans definition af litterær analyse som »... the manifold varieties of minutely discriminating attention to the artful use of language, to the shifting play of ideas, conventions, tone, sound, imagery, syntax, narrative viewpoint, compositional units and much else« (Alter 1981, 12). Det betyder rent praktisk en stor opmærksomhed på forhold i teksterne, som ofte vil blive overset i en almindelig eksegesis, som for eksempel forholdet mellem fortælling og direkte tale (63 ff.) og de litterære teknikker, der i teksterne anvendes til karakterbeskrivelse (114 ff.).

Den væsentligste forskel mellem Alter og den klassiske historisk-kritiske eksegesis ses dog i holdningen til tekstgentagelser. Hvor eksegesen har haft tendens til at tænke i diskontinuiteter og derfor har fokuseret på tekstlige »indskud« begrundet i en særlig forståelse af tekstens genese, tænker Alter i sammenhænge. Det ekspliciterer han helt fra starten, hvor historien om Tamar og Juda fra Genesis bliver brugt som et introducerende eksempel på hans indfaldsvinkel (3 ff.). Denne historie er i den eksegetiske tradition ofte blevet set som et »indskud« i den større historie, men Alters pointe er netop at se den i relation til de omkringliggende Jakobs- og Josefhistorier. Han ser sammenhænge og interne tekstrelationer, hvor andre ser diskontinuitet og »indskud«. Denne tankegang er også styrende for hans behandling af det fænomen, at et bibelsk narrativ ofte bliver fortalt flere gange i forskellige udgaver og ofte om forskellige personer. I stedet for at vælge tekststederne forklaringer på fænomenet, ser han det som en »konvention«, som han blandt andet relaterer til en lignende konvention i den homeriske digtning.

Han gør opmærksom på, at der er tre typiske forklaringer på gentagelsesmønstrene i de bibelske tekster. For det første deres oprindelse i mundtlige fortællinger, for det andet den folkloristiske kultur, fortællingerne kommer fra og for det tredje den overleverede teksts sammensatte natur. Hans kommentar til det er, at »the last of these three explanations is the least interesting and finally accounts for the smallest number of cases (89)«. Det interessante ved Alters tilgang er, at han ikke nøjes med at komme med almene udsagn om gentagelsesmønstrene, men rent faktisk laver en nærlæsning af en del afsnit, hvor man møder dem, ikke mindst fra historierne om kong David.

Robert Alters kritik af Rabies Theologica er på mange måder sammenfaldende med Erik A. Nielsens, hvad der blandt andet kommer til udtryk i denne passage:

What I would like to propose here is that the biblical writers and redactors [...] had certain notions of unity rather different from our own, and that the fullness they aspired to achieve as writers in fact led them at times to violate what a later age and culture would be disposed to think of as canons of unity and logical coherence. The biblical text may not be the whole cloth imagined by pre-modern Judeo-Christian tradition, but the confused textual patchwork that scholarship has often found to displace such earlier views may prove upon further scrutiny to be a purposeful pattern (Alter 1981, 133).

Han kritiserer det tekstsyn, der ligger bag megen nutidig bibelforskning, men han kritiserer i lige så høj grad tendensen til at lade læsningerne være styret af en snæver modernistisk rationalitet, der er grundlæggende fremmed over for de bibelske tekster.

Det er mange år siden, at nykritikken har været trendsættende i litteraturvidenskab, men dens blivende arv er nok værdsættelsen af nærlæsningen. I forholdet mellem litteraturvidenskab og eksegesi er nykritikkens primære aftryk hævdelser af, at der kan findes enhedsskabende mønstre i tekster, som for en anden betragtning kan synes meget sammensatte og derfor atomiseres i læsningen.

### **Jobs bog og genrerne sammenstød**

Et glimrende eksempel på en bibelsk læsning, der finder enhedsskabende mønstre i det tilsyneladende meget sammensatte, selv om den primære litteraturvidenskabelige inspiration er en anden end nykritikken, er den amerikanske teolog og litteraturkritiker Carol A. Newsoms (1950-) *The Book of Job – A Contest of Moral Imaginations* fra 2003.<sup>1</sup> Jobs bog er om nogen blevet set som sammensat og atomiseres derfor ofte i analyserne: Epilogen og prologen i prosa ses i modsætning til den poetiske udtryksform i resten af bogen, de forskellige menneskelige taler ses i modsætning til Guds tale, den poetiske ekskurs om visdommen i kapitel 28 i modsætning til talerne i øvrigt, Elihus taler ses i modsætning til de tre venners taler og så videre. Resultatet bliver en bog, der ikke hænger sammen. Newsoms primære indfaldsvinkel til Jobs bog er påstanden om, at en tekst



kan udgøre en sammensat enhed, idet den kan have en grundlæggende dialogisk karakter. Inspirationen til den påstand henter hun fra den russiske litteraturforsker Mikhail Bakhtins bog om Dostojevski: *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Her hævder Bakhtin, at Dostojevskis prosa har en polyfon, dialogisk karakter. Dostojevski skulle efter Bakhtins mening være den første til at skabe den virkeligt polyfone roman.

Carol A. Newsom overfører i *The Book of Job* Bakhtins bestemmelse af den polyfone roman på Jobs bog. Hun forsøger blandt andet nærmere at bestemme den mangfoldighed af genrer, man møder i bogen, og præcisere indholdet af den »moral imagination« (som hun udtrykker det), man møder i hver enkelt af de genrer, hun identificerer i Jobs bog. I forlængelse af det ser hun blandt andet den polyfone karakter af bogen udtrykt igennem dialogen mellem genrerne og deres forskellige verdensbillede. *The Book of Job – A Contest of Moral Imaginations* er ikke en nykritisk analyse, men Newsoms tilgang til den bibelske tekst, hun fokuserer på, har affiniteter til Roberts Alters læsninger i forsøget på at se enhedsskabende mønstre i tilsyneladende forskelligartede tekstlige udtryk. Det, som ikke for alvor kan fanges af Bakhtins bestemmelse, er imidlertid, at én af »stemmerne« i Jobs bog, nemlig Guds, har en autoritativ karakter, som adskiller sig afgørende fra de andre stemmer; det er en alvorlig mangel ved den i øvrigt spændende analyse i *The Book of Job*.

## Strukturalismen

I tresserne slog strukturalismen igennem ikke blot i litteraturvidenskaben, men i humaniora generelt som den trendsættende videnskabsteoretiske position. Inspirationen kom fra sprogvidenskaben, fra den schweiziske lingvistik Ferdinand de Saussures (1857-1913) forelæsningsrække om almen lingvistik, som han afholdt i starten af 1900-tallet i Geneve; forelæsningerne blev senere udgivet under titlen *Cours de linguistique générale*. De kom til at sætte dagsordenen for den strukturalistiske tilgang i de næste mange årtier.

Med Saussure skiftede sprogvidenskaben fokus fra den historiske til den systematiske analyse, fra den diakrone til den synkrone tilgang. I forlængelse af det blev modsætningen mellem »langue« og »parole«, mellem sprogsystem og sprogbrug, central for lingvistikken, hvor det var sprogsystemet, der skulle være genstand for lingvistikens undersøgelser. Kernen i det var igen tegnforståelsen. Hos Saussure defineres tegnet som enheden af »signifiant« og »signifié« og hjertet i den definition er understregningen af den arbitrære relation mellem tegnet og det betegnede; der er ikke en naturlig relation mellem »hest« og det dyr, der betegnes med den bogstavkombination/lyd. Tegnet defineres i sin forskel til andre tegn i systemet og sproget som sådan forstås som et system af forskelle.

En væsentlig figur i udviklingen af den strukturalistiske tekstforståelse var antropologen Claude Lévi-Strauss (1908-2009), der i sin beskæftigelse med oprindelige folks myter ikke var interesseret i den »oprindelige« udgave af de myter, han arbejdede med,

men snarere i den bagvedliggende fælles struktur for de forskellige variationer af den givne myte. Samtidig blev den bagvedliggende betydningsstruktur set som et system af binære modsætninger. Det var denne forståelse, som blev central i den strukturalistiske tekstanalyse.

Både nykritikken og strukturalismen kan tale om tekststrukturer, men hvor der i nykritikken er tale om specifikke værkstrukturer, opererer strukturalismen med mere almene strukturer. Strukturalismen ser betydning som sådan som et system af binære modsætninger, hvad der også afspejles i det konkrete tekstsyn; tekstens bagvedliggende binære betydningsstruktur er ikke nødvendigvis bevidst for forfatteren, men kan fremanalyseres.

Det er en tankegang, der klart forrykker magtforholdet mellem på den ene side fortolkeren med det »videnskabelige« analyseapparat og på den anden side forfatteren. Fortolkeren er den kloge, der kan gennemskue det, som ikke er bevidst for forfatteren. I *De L'Interprétation* introducerede den franske filosof og teolog, Paul Ricoeur (1913-2005), begrebet »L'herméneutique de soupçon«, mistænksomhedens hermeneutik, hvormed han særligt henviste til Nietzsche, Freud og Marx, der som udgangspunkt mente, at de kunne gennemskue det, der var utydeligt, undertrykt eller fortrængt af hovedparten af menneskeheden. De repræsenterede en hermeneutik, der ønskede af afsløre illusionerne. Den samme tendens møder man i strukturalismen eller semiotikken, som strukturalismen ofte kaldes i nyere litteratur; tendensen udvikles yderligere i diverse poststrukturalistiske positioner. En sådan hermeneutik er naturligvis svært af forene med et bibelsyn, der ser de bibelske tekster som autoritative.

### Paul Ricoeur og Bibelen

Paul Ricoeur har en veludviklet bevidsthed om betydningspotentialer i symbol, metafor, myte og narrativitet, hvad der kommer til udtryk i bøger som *La métaphore vive* og i trebindsværket: *Temps et récit* om narrativitet. En stor del af det omfattende ricoeurske tekstkorpus indeholder læsninger af bibelske tekster; Ricoeurs konkrete tekstanalytiske tilgang til teksterne er ofte semiotisk.

Ricoeur lader sjældent den semiotiske analyse stå alene, men sætter den gerne i relation til en mere klassisk historisk-kritisk eksegetisk tradition, lige som han lader analysen føre over til en fortolkning af teksten, der overskrider semiotikken. I *Figuring the Sacred* (Ricoeur 1995, 129 ff.) finder man eksempler på sådanne læsninger, for eksempel hans tolkning af den første skabelsesberetning i artiklen: »On Genesis 1:1-2:4a« og hans fortolkning af lignelsen om de onde vinbønder i Mark 12,1-12 i artiklen »The Bible and the Imagination« (Ricoeur 1995, 129 ff. og 144 ff.).

Der er i den strukturalistiske tilgang en tendens til en reduktionisme i forhold til de analyserede tekster; det er yderst uheldigt i forhold til ikke mindst de bibelske tekster. I vurderingen af det strukturalistiske tekstsyn må man dog skelne principielt mellem en ontologisk strukturalisme, der ser strukturerne som noget objektivt i teksten, og en

metodisk strukturalisme, der tager eksistensen af tekststrukturerne som en arbejdshypotese. Det sidste kan være brugbart i en analyse, der tager de bibelske teksters særlige karakter alvorligt, men kan ikke stå alene.

### Den retoriske læsning

Nykritikken og strukturalismen er fælles om et primært fokus på teksten. I kølvandet på strukturalismen skiftede fokus fra teksten selv til læsningen af teksten, til receptionen. Det er tilfældet i den retoriske læsning, i reader-response criticism og i dekonstruktionen

I den retoriske læsning er læsningen styret af det grundlæggende spørgsmål om, hvad teksten gør ved læseren. Det bedste eksempel på en retorisk læsning, jeg kender, er den amerikanske litteraturvidenskabsmand Stanley Fish' (1938- ) bog, *Surprised by Sin*, som er en læsning af Miltons *Paradise Lost*. En af de store fortolkningsmæssige udfordringer i forbindelse med værket er, hvem der skal opfattes som dets egentlige helt. Her påstod romantikerne og specielt William Blake, at Satan var den egentlige helt, selv om Milton ikke selv var opmærksom på det. Det er et synspunkt C.S. Lewis tager fuldstændigt afstand fra i *A Preface to Paradise Lost*. Det er Stanley Fish' store fortjeneste, at han i *Surprised by Sin* er i stand til at vælge et perspektiv, der kan forsonе disse tilsyneladende absolutte modsætninger. Fish' indfaldsvinkel er spørgsmålet: Hvad gør teksten ved læseren? Og i tilfældet *Paradise Lost* er svaret: Teksten får os til at identificere os med Adam i hans fald; vi »gentager« syndefaldet igennem læsningen. Det udtrykker Fish selv i forordet til andenedgaven af *Surprised by Sin* på følgende måde: »I was able to reconcile the two camps under the aegis of a single thesis: *Paradise Lost* is a poem about how its readers came to be the way they are; its method [...] is to provoke in its readers wayward, fallen responses which are then corrected by one of several authoritative voices (the narrator, God, Raphael, Michael, the Son)« (Fish 1997, X). På denne måde kan Fish forene modsætningerne i det, han benævner »The Milton Controversy«. Det nye ved *Surprised by Sin* er, at spørgsmålet om tekstens påvirkning af læseren kommer i centrum.

En af de absolutte klassikere, når det drejer sig om litterære læsninger af Bibelen (her: specifikt det Gamle Testamente), er den amerikanske litteraturforsker og hebraist, Meir Sternbergs (1944- ), *The Poetics of Biblical Narrative*. *The Poetics of Biblical Narrative* er blandt andet kendetegnet ved en stor opmærksomhed på tekstens indvirkning på læseren; der er således en affinitet til den retoriske læsning. Det kommer ikke mindst til udtryk ved en optagethed af »gaps«, af alt det, der ikke siges direkte i teksten, men påvirker læseprocessen. Hvordan det i praksis kommer til udtryk, demonstrerer Sternberg fx igennem en analyse af Anden Samuelsbogs beretning om David og Batseba, som man finder i 6. kapitel af *The Poetics of Biblical Narrative*. Kapitlet har den sigende titel: »Gaps, Ambiguity and the Reading Proces«.

Den bibelske tekst, der umiddelbart indbyder mest til en retorisk læsning, er i mit perspektiv Jobs bog. En af de store hermeneutiske udfordringer ved Jobs bog er, at noget af det, der fylder mest i teksten, vennernes taler, eksplicit afvises. Hvorfor skal vi som læsere trækkes igennem alenlange, retorisk flotte taler for bagefter at få at vide af Gud, at indholdet af talerne ikke holder? Et muligt svar kunne måske findes ved at arbejde med tekstens virkning på læserne. Vennernes lange taler giver, så vidt jeg kan se, mulighed for to modsatrettede identifikationer med tekstens personer. Man kan på den ene side lade sig overbevise af vennernes blændende retorik og vil dermed se Jobs stædige fastholden af egen uskyld som det store problem. I så tilfælde gentager man vennernes (og satans) fordømmelse og bliver delagtig i vennernes fejltagelse. Hvis man modsat identificerer sig med Job, vil de lange taler kunne udvirke en medleven i hans smerte, hvor læsningen bliver en gennemlevning af aspekter af Jobs desperation.

Det væsentlige er, at den retoriske læsning tager udgangspunkt i teksten, selv om dens fokus er læseren. Den retoriske læsnings fokus er på mange måder naturlig i forhold til de bibelske teksters selvforståelse, som entydigt er at påvirke læserne og forandre dem.

### **Reader-response criticism.**

Stanley Fish står også som den centrale repræsentant for den såkaldte *reader response criticism*, som han primært har introduceret i essaysamlingen *Is There a Text in this Class*. En introduktion til såvel teorien som metoden bag *reader response criticism* kan passende tage udgangspunkt i dette citat fra indledningen til *Is There a Text in this Class*:

The conclusion is that while literature is still a category, it is an open category, not definable by fictionality, or by disregard of propositional truth, or by a predominance of tropes and figures, but simply by what we decide to put into it. And the conclusion to that conclusion is that it is the reader who »makes« literature. This sounds like the rankest subjectivism, but it is qualified almost immediately when the reader is identified not as a free agent, making literature in any old way, but as a member of a community whose assumptions about literature determine the kind of attention he pays and thus the kind of literature »he« »makes« (Fish 1980, 11).

Det er læseren, der skaber teksten, det er den radikale påstand bag *reader-response criticism*. Litteraturens mening findes ikke i teksterne, men hos læserne. Stanley Fish understreger, at dette ikke betyder en fuldstændig subjektivism, idet han ikke opererer med individuelle læsere, men med »interpretative communities«, fortolkningsfællesskaber. Den filosofiske baggrund for Fish er den amerikanske pragmatik af postmoderne tilsnit, som man møder den hos Richard Rorty. Det betyder, at interessen har skiftet fra, hvad teksten »er«, til hvad teksten »gør«. I Fish' tekstsyn har pragmatikken fuld-

stændigt opløst ontologien; teksten er ikke andet end dens virkning på fortolkningsfællesskaberne. Det har fået Kevin Vanhoozer til at betegne udøvere af reader-response criticism som »users« i modsætning til dekonstruktionens »undoers« (Vanhoozer 1998).

Den fuldstændige opløsning af teksten, man i praksis møder i reader response criticism, er mildt sagt problematisk, men i første omgang må man konstatere, at de bibelske teksters receptionshistorie i et vist omfang giver Fish ret, idet et anabaptistisk fortolkningsfællesskab tilsyneladende læser en anden tekst end et luthersk eller et katolsk fortolkningsfællesskab, selv om de forholder sig til den samme bibelske tekst. Eksistensen af mange tusinde kirkesamfund kan ses som en konsekvens af, at forskellige fortolkningsfællesskaber skaber forskellige bibler. Samtidig må det dog fastholdes, at teksten gør modstand. Teksten er ikke en tom kasse, vi kan proppe enhver mening ind i. De forskellige fortolkningsfællesskaber kan faktisk nærme sig en fælles læsning af de bibelske tekster med udgangspunkt i det, der står i teksten.

Den amerikanske teolog Stanley Hauerwas (1940- ) har en overraskende brug af Fish' *reader response criticism* i *Unleashing the Scripture – Freeing the Bible from Captivity to America*. Hauerwas tager her et opgør med den vesteuropæiske (præciseret som den nordamerikanske) individualisme og en kristendomsforståelse, der adskiller tro og praksis. I *Unleashing the Scripture* diskuterer Hauerwas den problematik i forhold til bibelsyn og bibelbrug og inddrager her Stanley Fish' *reader response criticism* i argumentationen for fortolkningsfællesskabernes betydning i et opgør med en individualistisk bibelbrug; han gør det dog uden for alvor at gennemtænke teoriens epistemologiske og teologiske konsekvenser for såvel bibel- som tekstsyn.

## Dekonstruktion

I dekonstruktionen møder man også en opløsning af teksten, men her har det en anden karakter end hos Fish. Begrebet *dekonstruktion* finder man hos den franske filosof Jacques Derrida (1930-2004); det må ses som en konsekvens af hans Heidegger reception. Martin Heideggers projekt i *Sein und Zeit* var ganske enkelt at starte forfra med den vesteuropæiske tænkning, at formatere filosofiens harddisk. Heidegger mente ikke, at den vesteuropæiske filosofi havde stillet spørgsmålet om *væren* ordentligt, hvad der i hans perspektiv betød, at tænkningen i en vis forstand måtte starte forfra; konsekvensen af det var igen et radikalt opgør med væsentlige træk af vesteuropæisk filosofi; § 6 i *Væren og tid* har således overskriften: »Opgaven vedrørende en destruktion af ontologiens historie«.

Derridas dekonstruktionsprojekt er en videreførelse af Heideggers »destruktion« af den vesteuropæiske »værenstænkning«. Samtidig må Derridas projekt ses i forhold til poststrukturalismens videreførelse af og opgør med strukturalismen; Derridas hovedværk *Om Grammatologien* er således en lang diskussion af strukturalismen (og her specielt Saussure) og et forsøg på at overskride den strukturalistiske tekstforståelse.

Strukturalismen mente, at forståelsen af tekstens underliggende strukturer var det centrale i analysen af teksten, hvad der igen byggede på en grundpræmis om tekstens fundamentale enhed og sammenhæng, en præmis som strukturalismen har fælles med nykritikken. Det er denne opfattelse af tekstens enhed, dekonstruktionen problematiserer. Det betyder i praksis en voldsom optagethed af »brudfladerne« og modsætningerne i teksten. Dekonstruktionen kan som metode ses som et forsøg på at identificere de modsætninger i teksten, der konstituerer dens eksistens, hvad der igen må ses i sammenhæng med forsøget på at identificere »det udgrænsede Andet«; det, som ikke kan siges og tænkes på tekstens eksplicite præmisser. Her kan der være affiniteter til et andet poststrukturalistisk ikon, Michel Foucault, og hans magtkritik.

Dekonstruktionen hævder ikke, som reader-response criticism, at teksten skabes af fortolkningsfællesskaberne, men da der kan være mange forskellige tilgange til tekstens brudflader, vil der i praksis være mange måder at forstå en tekst på. Teksten er aldrig færdig, betydningsskabelsen er altid uafsluttet; et af Derridas værker hedder da også *Dissemination*. Det bliver derfor umuligt at lave en endelig, færdig analyse af en tekst, hvorfor læsning afløste analyse som det primære begreb i litteraturvidenskabelige miljøer, hvor dekonstruktionen satte dagsordenen; derved blev det subjektive element i enhver tilgang til en tekst understreget.

Vier i en post-postmodernistisk tid. Dekonstruktionen er ikke længere trendsættende, som den var i firserne og halvfemserne, men der findes stadig litteraturvidenskabelige retninger, der fokuserer på særlige aspekter af »det udgrænsede andet«, som for eksempel »kønnet« i den såkaldte Queer Theory; her må den amerikanske kønsteoretiker Judith Butlers (1956- ) *Gender Trouble* (1990) ses som hovedværket. Judith Butler har også været en afgørende teoretiker i den udbredte opfattelse af kønnet som en »konstruktion«.

### Litteraturteoretisk kritik af dekonstruktionen

Såvel *dekonstruktion* som *reader response criticism* er naturligvis blevet både diskuteret og kritiseret. Et eksempel på diskussionen møder man i den italienske forfatter og semiotikprofessor Umberto Ecos (1932-2016) *Interpretation and Over-Interpretation*. Bogen er skrevet i forlængelse af en konference i Cambridge med Eco som hovedtaler og indeholder tre artikler af ham med diskussioner og kritik af såvel *dekonstruktion* som *reader response criticism*. Efter Ecos artikler følger tre modsvar af henholdsvis Richard Rorty (som grundlæggende siger det samme som Stanley Fish), Jonathan Culler og Christine Brooke-Rose, inden Ecos afsluttende gensvar.

Eco kommer her med flere interessante bidrag til diskussionen af tekstsynet, idet han fastholder, at teksten kan have en »intention«. Samtidig afviser han det, som allerede W.K. Wimsatt, Jr. og Monroe C. Beardsley i *The Verbal Icon* (1954) benævnte »The intentional fallacy«, altså forestillingen om, at tekstanalysens formål er at fastslå forfatterens intention. Teksten kan udtrykke ting, som forfatteren ikke er bevidst om.

I forsøget på at fastslå tekstens intention, foreslår han et slags »poppersk« princip, hvor det mere drejer sig om falsifikation end verifikation, altså primært om at identificere og afvise læsninger, der er dårlige.

Ecos næste skridt efter indførslen af dette litterære falsifikationsprincip er at introducere forestillingen om en »model reader«, som responderer på tekstens intention. Eco opererer således med en slags »dialektik« (hans eget udtryk!) mellem den tekstbaserede og den læserorienterede tilgang, der har affiniteter til den retoriske læsning. Tekster er uinteressante uden læsere og tekster »gør« faktisk noget ved dets læsere, men det er netop teksten, der gør det. Teksten opløses ikke i fortolkningsfællesskabernes syrebad. Han kan således (temmelig upoetisk) definere en tekst som »a device conceived in order to produce its model reader« (Eco 1992, 64).

To ting skal fremhæves fra bogen. Eco har en både rammende og underholdende sammenligning mellem dekonstruktion og det, han benævner hermetisk tænkning. Begge steder finder man en vildtvoksende analogitænkning, en uendelig semiosis, hvor alt gøres til sprog, samtidig med at sproget benægtes sin kommunikative kraft, hvad der i praksis betyder en voldsom optagethed af det hemmelige og obskure. Det væsentlige er ikke det, der siges, men det, der ikke siges. Hvis man har mødt et passende antal dekonstruktive læsninger, er det svært ikke at more sig over Ecos sammenligning, samtidig med at han har nogle væsentlige pointer.

Endelig påpeger Eco i responsen til Richard Rorty, at Rorty ikke kan undgå at tage Ecos tekst alvorligt som tekst, når han vil kritisere den. Karakteren af Rortys kritik undergraver med andre ord kritikens indhold. Der må siges at være en særlig ironi i at fremstille velargumenterede tekster, der opløser forestillingen om tekstens kommunikative potentiale.

## **Teologisk kritik af poststrukturalistisk litteraturteori**

Den mest kvalificerede teologisk orienterede kritik af den poststrukturalistiske litteraturteori og tekstforståelse møder man hos John Caputo, John Milbank og Kevin Vanhoozer.

Hvis dekonstruktion kan defineres som en læsning af de indre spændinger i en tekst, der konstituerer dens eksistens, så laver den amerikanske teolog John Caputo (1940-) i *The Prayers and Tears of Jacques Derrida* noget så interessant som en dekonstruktion af dekonstruktionens ophavsmand. Han viser religionen som det altid nærværende/ fraværende (for nu at tale dekonstruktivistisk) i Derridas tekster. Udgangspunktet er en påstand om, at både negativ teologi og Derridas jødiske baggrund er vigtige, delvist tilstedeværende, delvist fortrængte elementer i Derridas tænkning.

Den engelske teolog John Milbanks (1952-) særdeles ambitiøse projekt i *Theology and Social Theory* er at tage et opgør med den sekulære rationalitet i moderne samfundstænkning og genindsætte kristendommen (ikke mindst i katolsk fortolkning) som en »stor« fortælling. I bogens fjerde del fokuserer han særligt på poststrukturalismen

som neo-Nietzscheansk filosofi hos tænkere som Gilles Deleuze, Michel Foucault, Jean-Francois Lyotard og Jacques Derrida. Et af de væsentlige træk er her, som i bogen i øvrigt, at modstille en kampens og voldens ontologi med en fredens ontologi, en »onthology of power« med en »onthology of peace«. Et centralt begreb bliver her det græske ord for kamp, »agon«. Milbank påpeger, at der er en forbindelse mellem det antikke, »agonistiske« verdensbillede og moderne sekulær rationalitet, ikke mindst i dens poststrukturalistiske, nihilistiske udformning. I forlængelse af det ser Milbank en grundlæggende uforenelighed mellem kristendommen og det post-Nietzscheanske verdensbillede, som ligger bag ved særligt Derrida og dekonstruktionen.

I modsætning til Caputo og Milbank, hvis kritik af dekonstruktionen befinder sig på et temmelig generelt plan, så møder man en meget specifik kritik i den amerikanske teolog Kevin J. Vanhoozers (1957- ) *Is There a Meaning in This Text?* Han diskuterer og kommer med en teologisk baseret kritik af de læserorienterede litteraturteoretiske tilgange, specifikt dekonstruktion og reader-response criticism, mens andre tilgange kun inddrages og diskuteres i meget begrænset omfang. Vanhoozer bemærker i bogens indledning, at hermeneutik på det seneste har fået en vis »hegemoni« over andre discipliner, hvad der forløber parallelt med, at epistemologien har fået mindre betydning (Vanhoozer 1998, 19). Vi lever i en verden af fortolkninger, hvor der er en grundlæggende mistillid til forestillingen om sikker og absolut viden. Det er dette forhold, Vanhoozer særligt problematiserer i bogen.

Udgangspunktet for Vanhoozers teologiske kritik er den ofte fremførte forbindelse mellem på den ene side påstanden om Guds død og på den anden side forfatterens forsvinden i nyere litteratur og litteraturteori. Forbindelse mellem Guds død og forfatterens forsvinden betyder, at Vanhoozer er meget skeptisk over for nyere litteraturteoris forsøg på at undergrave forfatterautoriteten. Denne skepsis bliver yderligere forstærket af observationen af, at de bibelske teksters autoritet historisk set har været knyttet til spørgsmålet om forfatterskab (Vanhoozer 1998, 85); konsekvensen kan derfor synes at være, at undergravningen af forfatterautoriteten også er en undergravning af den bibelske autoritet.

Vanhoozers hovedprojekt i *Is There a Meaning in this Text?* bliver derfor et forsøg på at genskabe forfatterautoriteten igennem en dybtgående teologisk kritik af dekonstruktion og reader-response criticism. Han hævder således, at »If the author dies, so too does« 1) »Human agency«, 2) »The possibility of speaking truly about texts« og 3) »The possibility of meaning in texts« (Vanhoozer 1998, 89). Jeg kan et langt stykke hen ad vejen følge hans kritik af de litteraturteoretiske retninger, men jeg har et stort forbehold over for hans forsøg på en genetablering af forfatterautoriteten. Det største problem i Vanhoozers tilgang er, at han ikke laver en klar distinktion mellem Gud som den Store Forfatter af hele universets historie og så alverdens små, menneskelige, syndige og begrænsede forfattere. Man kan kritisere Derrida for mange ting, men en af hans fortjenester er at have demonstreret den menneskelige endelighed, når det drejer



sig om tekstskabelse; alternativet til Derrida er derfor ikke en tilbagevenden til modernitetens almagtsforestillinger om mennesket, der bliver sat i Guds sted, men snarere en mere ydmyg fastholden af menneskets endelighed, også hvad forfatterautoritet angår, sammen med en kritik af dekonstruktionens overordnede teologiske og epistemologiske implikationer.

### Konklusion: Et postkonservativt svar på Rabies theologica

I *The Drama of Doctrine* (2005) præsenterer Kevin J. Vanhoozer en teologi og en tekstforståelse, der på den ene side er i forlængelse af *Is There a Meaning in this Text?*, men også på afgørende punkter overskrider den. *The Drama of Doctrine* kan ses som en lang dialog med og kritik af den postliberale teologi, ikke mindst som den kommer til udtryk i den amerikanske teolog George Lindbecks (1923-2018): *The Nature of Doctrine*. I forordet præsenterer Vanhoozer bogens projekt på følgende måde:

Some Twenty years ago, George Lindbeck produced a manifesto of sorts for a postliberal, cultural-linguistic theology and a regulative theory of doctrine. *The present book sets forth a postconservative, canonical-linguistic theology and a directive theory of doctrine that roots theology more firmly in scripture while preserving Lindbeck's emphasis on practice* (Vanhoozer 2005, xiii).

Vanhoozer præsenterer sit udgangspunkt som postkonservativt. Det er vigtigt for ham at fastholde en »konservativ« forståelse af de bibelske skrifter som guddommeligt inspirerede og autoritative, men han vil samtidig gerne undgå en reduktionistisk tilgang, hvor Bibelen primært bliver set som en række udsagn, »propositions«, om verden. Hans projekt er således at kvalificere en »konservativ« og »kanonisk« teologi igennem et bredere tekstsyn end det, man ofte møder i evangelikal teologi. Hans teologi er ikke alene »canonical«, men »canonical-linguistic«. Det betyder blandt andet, at Vanhoozer er meget bevidst om, at tekster »gør« noget med deres læsere. Han tager her udgangspunkt i talehandlingsteorien, som den er blevet udviklet af den engelske sprogfilosof J.L. Austin (1911-1960) og den amerikanske sprogfilosof John Searle (1932- ). Vanhoozer hævder, at »The great discovery of twentieth-century philosophy of language [...] is precisely the *speech-act*« (Vanhoozer 2005, 63).

Vanhoozer bruger ikke selv udtrykket, men man kunne også karakterisere hans teologi som post-narrativ, idet hans teologiske begrebsapparat er mere inspireret af dramateori end af narratologi. Hjertet i såvel kristendommen som dogmatikken er i hans forståelse et kosmisk drama. Han citerer den engelske forfatter, Dorothy Sayers for at sige, at evangeliet er »the greatest drama ever staged [...] a terrifying drama of which God is the victim and the hero« (Vanhoozer 2005, 39). Han forsætter derefter med følgende udsagn, der sætter evangelikal teologi i relation til dramaforståelsen:

Drama is a composite of word and deed: at times the language of action drowns out the words, at other times the words carry the action along. Yet what God was doing in Jesus Christ ultimately makes sense only according to the biblical script that places the person and work of Jesus Christ in the Old Testament context of creation and covenant. There is a cosmic stage and a covenantal plot; there is conflict; there is climax; there is resolution. *Evangelical theology deals not with disparate bits of ideas and information but with divine doings – with the all-embracing cosmic drama that displays the entrances and exoduses of God* (Vanhoozer 2005, 39).

Vanhoozer har et bibelsyn, hvor troen på Bibelens inspiration og autoritet fastholdes, mens han samtidig vender sig mod en propositionalistisk reduktion af bibelen til kun at være en række udsagn om verden. Det sker igennem en bevidsthed om bibelske gener, hvad Vanhoozer udtrykker på denne måde: »Postconservative theology refuses to collapse the biblical genres into a mess of propositionalist pottage« (Vanhoozer 2005, 283). Det postkonservative bibelsyn er funderet i en veludviklet genrebevidsthed, hvor det anerkendes, at Bibelen indeholder en lang række, særdeles forskellige udtryksmåder. Vanhoozers genreforståelse er præget af et fokus på praksis og af inspirationen fra talehandlingsteorien; det ses, når han hævder, at »literary genres are forms of *communicative practices*« (Vanhoozer 2005, 214). Det resulterer i en fastholden af de bibelske tekster autoritet, sammen med en understregning af deres store forskellighed:

*A postconservative theology affirms a plurality of normative points of view in Scripture, each of which is authoritative because each discloses a particular aspect of the truth. Literary forms, like metaphor, are reality-depicting, or better, reality-rendering. Yet different genres render reality in different ways* (Vanhoozer 2005, 289).

Vanhoozers »kanonisk-lingvistiske« indfaldsvinkel er præget af et tekstsyn, der hverken er semifundamentalistisk reduktivt eller inficeret af Rabies Theologica. Rabies Theologica havde for et par tiår siden en nærmest epidemisk udbredelse. Situationen er en anden i dag, men hvis Rabies Theologica for alvor skal inddæmnes, er det nødvendigt med en effektiv vaccine. Det betyder i min forståelse en teologi, der tager spørgsmålet om såvel bibelsyn som tekstsyn alvorligt, og kan sammentænke dem. Hvordan det kan se ud i praksis, giver Kevin J. Vanhoozer et godt eksempel på i *The Drama of Doctrine*. Man kan naturligvis forestille sig andre bud på en teologi, der sammentænker bibel- og tekstsyn, men jeg har ikke set det gjort bedre indenfor rammerne af, hvad man kan kalde klassisk kristendom. Det er et konstruktivt svar på udfordringen fra Rabies Theologica.

## Noter

- 1 Northrop Frye bemærker for øvrigt om Jobs bog, at »We may take the Book of Job, perhaps, as the epitome of the narrative of the Bible.« og »Anyone interested in both the Bible and literature will eventually find himself revolving around the Book of Job like a satellite« (Frye 1981, 193 og 1990, 310).

## Litteratur

- Alter, Robert. 1981. *The Art of Biblical Narrative*. USA: Basic Books
- Bakhtin, Mikhail. 1984. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Minnesota: University of Minnesota Press
- Beardsley, Monroe C. og W.K. Wimsatt. 1954. *The Verbal Icon*. Kentucky: University of Kentucky Press
- Blake, William. 1994. *The Selected Poems of William Blake*. Wordsworth Edition
- Butler, Judith. 2006. *Gender trouble*. Routledge
- Caputo, John D. 1997. *The Prayers and Tears of Jacques Derrida*. Indiana: Indiana University Press
- Derrida, Jacques. 1970. *Om Grammatologi*. København: Arena.
- Derrida, Jacques. 1972a. *La Dissémination*. Paris: Éditions du Seuil.
- Derrida, Jacques. 1972b. *Marges De La Philosophie*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Eco, Umberto med Richard Rorty, Jonathan Culler og Christine Brooke-Rose. 1992. *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fish, Stanley. 1980. *Is There a Text in this Class?* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Fish, Stanley. 1997. *Surprised by Sin*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Frye, Northrop. 1981. *The Great Code – The Bible and Literature*. Harvest/HBJ Book
- Frye, Northrop. 1990. *Words with Power*. Harvest/HBJ Book
- Greimas, Algirdas-Julien. 1966. *Semantique Structurale*. Paris. Larousse.
- Hauerwas, Stanley. 1993. *Unleashing the Scripture*. Abingdon Press.
- Hauge, Hans. 1989. *Transteologi*. Frederiksberg: Aros.
- Jensen, Johan Fjord. 1966. *Den ny kritik*. København: Berlingske Forlag
- Lewis, C.S. 1942. *A Preface to Paradise Lost*. Oxford University Press.
- Lindbeck, George. 1984. *The Nature of Doctrine*. Philadelphia: Westminster Press.
- Milbank, John. 2006. *Theology and Social Theory*. Maiden, US: Blackwell
- Newsom, Carol A. 2003. *The Book of Job*. Oxford University Press
- Nielsen, Erik A. 1981. »Jonas uden hvalfisk. En dissens«. *Fønix* nr. 4/1981
- Nielsen, Erik A. 2010. *Kristendommens retorik*. København: Gyldendal.
- Ricoeur, Paul. 1965. *De L'Interprétation*. Paris: Éditions du Seuil
- Ricoeur, Paul. 1975. *La métaphore vive*. Paris: Éditions du Seuil
- Ricoeur, Paul. 1983-1985. *Temps et récit 1-3*. Paris: Éditions du Seuil
- Ricoeur, Paul. 1995. *Figuring the Sacred*. Minneapolis, US: Fortress Press

- Rubow, Paul V. 1947. *Betragtninger*. København: Ejnar Munksgaard.
- Saussure, Ferdinand de. 1967. *Cours de linguistique générale*. Tullio de Mauro
- Sternberg, Meir. 1987. *The Poetics of Biblical Narrative*. Bloomington, US: Indiana University Press
- Thieselton, Anthony C. 1992. *New Horizons in Hermeneutics*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan
- Vanhoozer, Kevin J. 1998. *Is There a Meaning in This Text?* Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House.
- Vanhoozer, Kevin J. 2005. *The Drama of Doctrine*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press

### **Forfatter**

Bent Bjerring-Nielsen  
Grækenlandsvej 94,1  
2300 København S  
bjerringn@gmail.com

---

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.